

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

1999 m. gegužės 22 d.

Nr. 100 (21)

Saturday supplement May 22, 1999

No. 100 (21)

Įteiktos valstybinės kultūros ir meno premijos

Algimantas A. Naujokaitis

Iškiliausiems Lietuvoje ir išeivijoje gyvenantiems kūrėjams kasmet skiriamos Nacionalinės kultūros ir meno premijos — reikšmingas ir įsimintinas įvykis. Šios svarbiausios valstybinės premijos (diplomas ir 40,000 Lt) atspindi literatūros, muzikos, teatro, dailės ir kitų menų svarbiausius ir reikšmingiausius pasiekimus. Pagal nuostatą šias premijas visuomet įteikia pirmasis, svarbiausias valstybės vadovas — prezidentas.

Vasario 16-sios išvakarėse dalyvauti šiose iškilnėse, pagerbti laureatus į puošnią Vilniaus Rotušės salę gausiai susirinko sostinės šviesuomenė, aukšti prezidentūrės, Seimo vyriausybės pareigūnai.

Premijas ir diplomus laureatams įteikė prezidentas Valdas Adamkus, o šių metų premijų komiteto pirmininkas poetas Sigitas Geda įtaigiai apibūdino kiekvieną laureatą ir jų kūrinius.

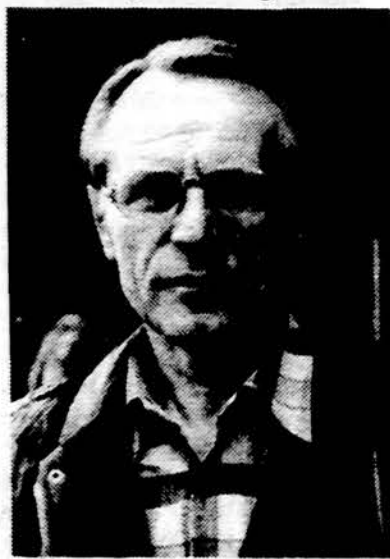
O ką apie save ir savo kūrybą, apie visos mūsų kultūros meno šandieną ir rytdieną, priėmė apdovanojimus, išreiškė patys laureatai? Štai svarbiausios mintys.

Tekstilininkas Feliksas Jakubauskas: „Šis aukštasis mano kūrybos įvertinimas labai įpareigoja, bet kartu ir suteikia tvirtybės bei įkvėpimo tolesnei kūrybai. Kai jauti, kad tavo geriausi darbai dar nesukurti, tada gali vėl ir vėl sėsti prie savo audimo staklių ir dirbti... Tuomet, kai tave užburia kūrybos džiaugsmas, gyvenimas tampa prasmingas, o pasaulis atsiveria savo stebuklinga pilnatve.“

Savo kūriniuose visada stengiasi kalbėti paprasta, visiems suprantama ir artima jausmų kalba, kuri kildavo iš mano vidinių būsenų. Esu dėkingas savo mokytojams, kurie formavo mano meninį pasaulį. Geras žodius norėčiau tarti kompozicijos dėstytojai Filomenai Ušinskaitei, tapytojai Janinai Pleškūnienei, o taip pat Dailės instituto dėstytojams — Vladui Daujotui, prisiminti Rimtą Gibavičių.

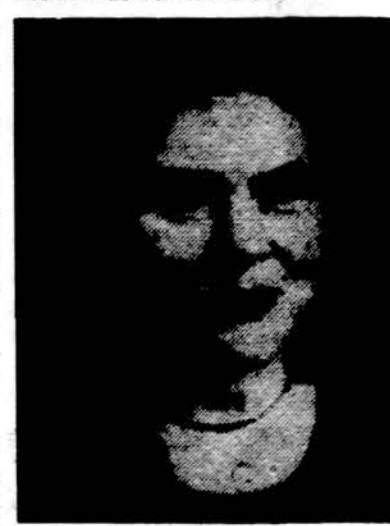
Dėkoju likimui, kad visada — ne tik šią džiaugsmo minutę, bet ir kasdien šalia jaučiau ir jaučiu brangius, mylimus ir mylinčius žmones, kurie man teikė stiprybę ir išminties, į kuriuos visada galėjau remtis

ir sunkiomis gyvenimo akimirkomis. Svarbiausi jų buvo mama ir tėtis. Dėkoju šiai žemei, kurioje aš užaugau“.



Algimantas Kunčius.

Fotomenininkas Algimantas Kunčius: „Fotografuodamas premijuotą nuotraukų seriją *Tolių vaizdai*, neturėjau tikslo Lietuvą pagrazinti. Labiausiai traukė tos vietos, kur mažiau kluvinių begaliniam žiūrėjimui, kylančiam iš ilgo nerimo, negandos valandų, iš sielos ilgesio, vietovinės išpažinties, atsivėrimo ir nusiramimo“.



Aldona Jonuškaitė-Saltenienė.

Keramikė Aldona Jonuškaitė-Saltenienė: „Esu dėkinga likimui, kad tapau keramike. Aš jaučiu ir suvokiu erdvinį meną geriau... Kūryba man yra kaip malda, kaip išpažintis...“

Mano sukurti žvėrys gyvena giliai širdyje. Jų nerasia nei miškuose, nei enciklopedijose. Kokį pavidalą jie įgauna realybėje, priklauso nuo mano dvasinės būklės, nuotaikos, aplinkos, nuo mano rankų ir akių, kartais net nuo molio ir krosnies. Labai dažnai aš no-

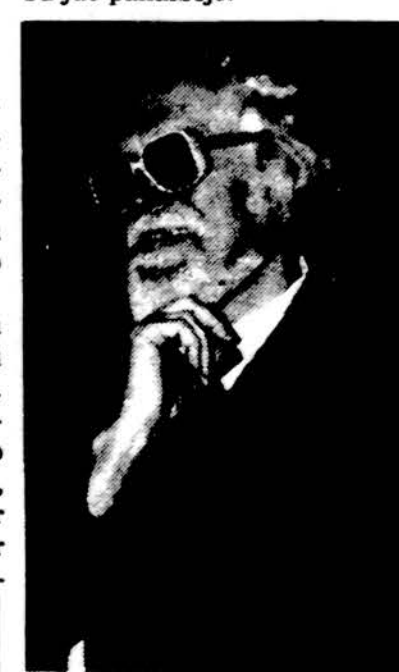
riu jiems sukurti namus ir laukus... Bet pats nuostabiausias dalykas, kad aš galiu bendrauti su ugnimi, kuri gali atleisti arba nubausti.

Mokau ir kitus keramikos. Bet tai pats sunkiausias, nedėkingiausias ir paslaptingas darbas.

Mes — savo laiko vaikai. Ir nieko nepadarysi, kad vieni kitus šitaip paišom, aprašom ar lipdom“.

Režisierius Algimantas Galinis pasakė, kad valstybinė premija apdovanoja keturių kūrėjų grupę — tai tik dalis tų, kurie prisidėjo prie televizijos laidos *Būtovės slėpiniai*. Jis paminėjo ir padėkojo istorijos mokslų daktarui Vytautui Sideravičiui, Zenonui Butkui, Vilniaus universiteto profesoriams Mečišlovui Jučui, Stanislovui Lazutkai, kalbininkams Zigmui Zinkevičiui, Broniui Savukynui ir kitiems mokslininkams, o taip pat muziejininkams, menotyrimams. Tarp užsienio mokslininkų, padėjusių kurti televizijos laidą, paminėjo lenkų profesorius Aleksandrą Geištora, Julijų Bardachą, Vokietijos istorikus Helmutą Olkė, Kvedlinburgo analų saugotoją dr. Loasą ir kitus, padėjusius gauti iki tol mūsų neturėtą analą, kuriame pirmą kartą aptiktas beveik prieš 1000 metų paminėtas Lietuvos vardas.

Ko gero didžiausią įspūdį paliko poeto Marcelijaus Martinaičio, sakyčiau, poetine proza išsakyta gili, nuosirdi, kiekvieno sielos gelmes suvirpinanti, kalba. Matyt, ji įspūdį paliko ir prezidentui V. Adamkui. M. Martinaičiui įteikęs apdovanojimą, jis nuosirdžiai su juo pakalbėjo.



Marcelijus Martinaitis.

Užuot įprastos laureato kalbos, kompozitorius V. Bartulis netikėtai perskaitė savo sueliuotus tekstus. Jo bichulis, jaunas kompozitorius L. Paulauskis man pašnibždėjo, kad

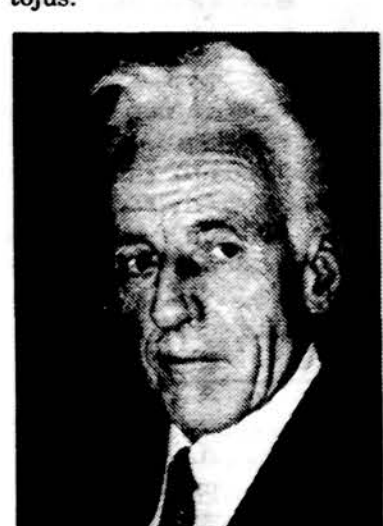
V. Bartulio kolegos, naujos muzikinės išraiškos ieškotojai — praėjusių metų Nacionalinės premijos laureatė O. Nartutaitė, kompozitorius A. Martinaičio brolis) ir V. Bartulis tarpusavyje neretai kalbasi poezijos kalba.



Valstybinių kultūros ir meno premijų laureatai su prez. Valdu Adamkum (stovi II eil. antras iš kairės). Paskutinis toje pat eilėje — Valstybinių premijų komiteto pirm. Sigitas Geda.

Nuotr. Algimanto Žiziūno

Trumpu, bet imliu, savitu, netikėtu žvilgsniu į poeziją, priėmęs apdovanojimą, prabilo ir literatūrologijos profesorius D. Sauka. Man nekilo ranka ir plunksna jo kalbą bent sakiniu sutrumpinti, nutraukti jo originalią mintį apie poeziją kultūros magistralėse, idėjų sferose. Mano galva, D. Saukos samprotavimai turėtų sudominti tiek praėjusių metų Nacionalinės premijos laureatą A. Nyką-Niliūną, tiek kitus egzodo intelektualus, kitus šeštadienio priedo skaitytojus.



Donatas Sauka.

Apskritai, šiemetinės Nacionalinės kultūros ir meno premijos, mano supratimu, nuo ankstesniųjų išsiskiria nauju, dar neprimintu menų kelių, modernesnių išraiškos priemonių drąsiai ieškančių kūrėjų rėmimu ir pripažinimu. Tai ypač pasakytina ne tik apie D. Saukos, bet ir apie naujo, nenusakomo žanro, į pasaulinį avangardą besilygiuojančių kūrinių autorius V. Bartulio įvertinimą. Tradicinę, įprastą Lietuvos istorijos sampratą keičia, laužo *Būtovės slėpinių* kūrėjai. Premijų įteikimo iš-



Kompozitorius V. Bartulis.

kilmėse kalbėjęs kultūros ministras S. Saltėnis net išreiškė abejonę, ar *Būtovės slėpinių* autoriai iš viso būtų susilaukę premijos, jei ne komiteto pirmininko S. Gedos pastangos ir užsispyrimas. O mano galva, už tokią drąsą ir įžvalgą naujasis Nacionalinių kultūros ir meno premijų komitetas ir jo pirmininkas nusipelnė pagyrimo.

Vidmantas Bartulis dažnai apibūdinamas kaip universaliausias mūsų kompozitorius. Jo rankai paklūsta opera, simfoninis veikalas, kamerinės muzikos žanras, chorinė kantata, kūrinyse etnografiniams ansambliams, dainos vaikams, muzika teatrui ir kinui, dailės instaliacijoms, džiazo festivaliams... Didelė kompozitoriaus patirtis (yra parašęs muziką daugiau kaip šimtui spektaklių) leidžia jam surengti unikalius, nenusakomo žanro pasirodymus, kuriuose sutinkame muzikuojančius personatus su kaukėmis, užgriūva siurrealistiška scenografija, elektroninių skambesiu lavinga, radijo triukšmas ir fejerverkai... Savo režisuojamose garsinėse „dramose“ neretai į sceną išėina jis pats, atlikdamas pagrindinio personazo vaidmenį. Viename reikšmingiausių savo kūrinių operoje *Pamoka* (libretas paties kompozitoriaus pagal E. Ionesco dramą) V. Bartulis sumaniai diriguoja keistam „virtualiam orkestrui“ bei dainuojantiems aktoriams, savo vidine energija ir įtaigiais gestais teigdamas stiprią įtaigą. Ne kartą kolegų pavadintas „renesansinių užmojų asmenybe“.

V. Bartulio kūryba nepaprastai aktyviai veikia mūsų sąmonėje susiklosčiusius muzikos stereotipus: kas jinai, šioji mūza, kaip ji funkcionuoja, kaip atstovauja didžiuliams ir amžinosiems veritybėms? Kartais jis tiesiog apverčia mūsų sampratą ir konvencijas. Tikru „fantazijos teatru“ iškart buvo pavadinta čia minėtoji opera. *Pamokos* pastatymas susilaukė didžiulio pasisekimo, projektas išsyk gavo labai daug pasiūlymų dalyvauti įvairiuose muzikos bei teatro festivaliuose. Vienas iš pagrindinių šiuolaikinės muzikos pasaulio žmonių, *Varšuvos rudens* festivalio organizatorius Krzystofas Knittelis, pamatęs spektaklį,

nesužavėjęs jo genialumu, negalėjo atsistebėti „kodėl niekas tokių dalykų nėra daręs! Juk tai paprasta ir genialu!“ V. Bartulio atvertoji kūrybos erdvė yra ištisas naujos muzikos srautas, kurio paveikla kyla ir iš niekad neapleidžiančio aštraus ir sveiko humoro. Dar įdomiau, kad tas humoras reiškiasi sykiu su baugiais, net šurpinančiais egzistencinių gelmių atvėrimais. Stulbina tos muzikos jungtis — šėlsmas ir kontempliacija, skausmas ir palaima, lengvabudiškumas ir vidinė sukauptis, intymumas ir dramatiškumas, sarkazmas ir nuosirdumas.

Tekstilininką Feliksą Jakubauską taikliausiai galima būtų apibūdinti kaip eksperimentuojanti klasiką. Tokį teiginį patvirtina jo gobelenai — tradiciškai nauasti, primenančios senųjų meistrų kilimus, bet naujoviškos tematikos ir plastinės išraiškos.

Jau pora dešimtmečių, kai menininkas su savo darbais dalyvauja tarptautinėse parodose. Nuo 1988 m. jo kūriniai eksponuoti Lodžėje, Kyoto, Budapešte, Bratislavoje, Minneapoly, Pitsburge (čia praėjusiais metais už kilimą *Lietuvos saulėtoje pievoje* dailininkas įvertintas pagrindiniu prizu). Vien 1998 m. F. Jakubauskas dalyvavo 15 parodų. Jo kūrinių rasime Lietuvos Dailės, Lietuvos Istorijos ir etnografijos, Kauno M. K.

Čiurlonio dailės muziejuose, Šaržos Meno muziejuje Jungtiniuose Arabų Emiratuose, Meno muziejuje Šombateli Vengrijoje. F. Jakubausko gobelenai yra dovanoti ne vienai karalienei ir prezidentui, Lietuvoje jie puošia Vilniaus Jaunimo teatrą, Lietuvos Kultūros institutą, Visagino atominę elektrinę, o taip pat pasaulio banką Vašingtone, Šveišvango gimnaziją Norvegijoje.

Daugelis apdovanojimų pasaulinėse parodose F. Jakubauskui skiriama butent už profesionalumo jungtį su audimo naujovėmis ir tautinės tekstilės pajauta. Jo kūryboje organiškai dera klasikinės gobeleno audimas ir abstrahuota liaudies meno ornamentika.

F. Jakubauskas kuria klasikinių gobelenų, naudoja tradicines natūralias medžiagas (dažniausiai vilną ir šilką), bet jo darbai tokie šiuolaikiški, jog galutinis rezultatas, regis, nieko bendra neturi su akademine tradicija. F. Jakubauskas tvirtai laikosi pagrindinių klasikinio gobeleno principų: monumentalumo, plėkštumos vientisumo, tankaus gobeleninio audimo. Jo gobelenuose neišnyksta vaizduojamasis pradas, tačiau renesansinio ar baroko „paveikslas“ stilistiką keičia abstrakčiosios dailės principai.

Apie profesorius **Donatą Sauką** ir jo knygą *Fausto amžiaus epilogas* nesuradau taiklesnių žodžių, kaip kitos profesores, maloniai talkinukavusios mums šioje „byloje“, — Vandos Zaborskaitės įžvalga.

Tokios knygos, kaip *Fausto amžiaus epilogas* rašomos visą gyvenimą — kaupiant erudiciją, literatūrinę ir gyvenimišką patirtį, jos randasi iš susikaupimo ir atsakomybės, didžiulėmis proto ir valios pastangomis. Jų ieškojimo išeities plotmė yra goethiškas pasaulis, jose atsiskleidžianti vidinė saviugdos jėga, populiariskumas — kaip visos asmenybės gaivinantis principas; Faustas, kaupiantis viso gyvenimo kaip nuolatinio, nepabaigiamo tapsmo dvasinę energiją ir išmintį „Stirb und verder!“ — Numirk ir tapki! — kaip būtis gilūs principas.

(Nukelta į 3 psl.)



Dail. tekstilininkas Jakubauskas (kairėje) po premijos įteikimo rašo autografa Kultūros ir meno instituto direktoriui Arvydai Matulioniui. Nuotr. Algimanto Žiziūno



TV laidos „Būtovės slėpiniai“ apdovanojami autoriai. I eil. iš kairės: Alfredas Bumblauskas, Edvardas Gudavičius; II eil. Albertas Žostautas, Algimantas Galinis. Nuotr. A. Žiziūno

ANTANAS VAIČIULAITIS GRĮŽTA Į TĒVIŠKĒ

Kai mano kūnas bus žolė, aš miegosiu savo
brangiųjų lygumų krašte.
Vejams padvelkus, linguosiu su pievų pražyduisia gele.
Klausysiuos bičių dūzgimo ir viceversio danguj mėlynam.
Čiulbės kleve strazdas ar berže baltam. — — —



Antanas Vaičiulaitis.

Redakcija gavo rašytojo, poeto, lietuvių literatūros klasiko Antano Vaičiulaitis žmonos Joanos Vaičiulaitienės laišką, kuriame ji rašo:

„Pranešame draugams ir pažįstamiems, kad Antano Vaičiulaitis, mirusio 1992 m. liepos 22 d., palaikai parvežami Lietuvon.

Po atsiveikimo apeigų Vilniuje š.m. birželio 23 d. bus išlydėti į Vilkaviškio katedrą ir po pamaldų atsiguls tėviškės kapinaitėse, šalia motinos ir tėvo.

Ir tegul pildosi A. Vaičiulaitis ilgesio žodžiai:

Girdėsiu, kaip dienos ir naktys praeina,
kaip žengia kilni mano giminė, —
Taip švelniai, kaip švelniai šiukena atolų žolė. —

Dainuosiu jums giesmę nemirštančios tautos,
Jūs žingsnius lydėsiu nuo rytmečio rūko lig vakarinės žaros.

Pieva

ANTANAS VAIČIULAITIS

ODE ŽUVUSIEMS PARTIZANAMS

Palaiminti, kurie kaip šventgirių klevei sugriuvo
Ir, rankomis apglėbė šiltą žemę,
Jai kvėpė paskutinį savo žadą:
Kaip kūdikiai prie motinos krūties prigule,
Išliejo savo brangų kraują.
Nei krūmai šaknimis, kiekviena gysla
Jie gerė juoda savo žemes garę.
Mirties ekstazėje
Jaunatviškais veidais, lyg mylimieji, —
Stelmužės žuolai drūti, vaikeliai, —
Jie paskutinį kartą lietė girių žolę.

Palaiminti, kurie, šventoj kovoj ištvėrę,
Po Tavo kojų krito:
Surink jų kūnus, Teve, kaip gailiausią rasę,
Iškelk jų sielas dangiškon šviesybėn,
Priglausk prie savo mylinčios krūtinės.

Minint Partizanų dieną...

Iš poezijos rinkinio *Ir atlekė volunge.*

BRONYS RAILA — NE TIKTAI TOLI, BET IR ARTI

Broniaus Railos žodžiai, raštai žinomi visoje lietuvių tautoje. Spaudos žmonės prasiširdavo, kad negali prilygti Bronio Railos rašymo stiliui, vaizdingumui, minčių vystymui, sakinių sklandumui, savotiškam minties apipavidalimui, šmaikštumui, netikėtumui — iki išklausi ar perskaitai. Pats Raila prasitarė: „Ieškąs reliatyvios tiesos.“

Jungtinėse Amerikos Valstijose pradėjęs spausdinti knygų pavidalu, kas jau buvo parašyta, 1960 metais savo knygos *Tamsiausia prieš auš-*

ra įvade rašo:

„Turbūt niekas nespirsime pranaušauti, kada visa tai baigsis. Naktis tebetrunka, jos niūriuose šešėliuose tebeklydinėja mūsų sąmonė ir tebesimonia mūsų žingsniai. Jie painioja mūsų žingsniai. Jie žmogus darys vis labiau nepakenciamo būdo, kol daugelis žingsnių sustos — iš nuovargio, išsisėmimo, neviltes ar degeneracijos. Ir užvis tamsiausia bus prieš pat aušrą. Ištvėrkime, kas galėsime, ir tikim — dar mūsų amžiuje mes jos sulauksime“ (Los Angeles,

1958.III.30).

Tada su Broniu Raila važiavome pas žinomą latvių rašytoją Anslavą Eglitį, o nuotrauka iš to susitikimo pridėdama prie šio straipsnelio.

Bronys ir Daneta Railai garsėjo gražiu, mielu sugyvenimu, abipuse draugyste. Bronys Raila, sunkiai sirgęs, iš šio pasaulio pasitraukė 1997 m. balandžio 13 d. Daneta su dukrelėmis Undine ir Neringa kai kuriuos artimuosius pakvietė 1999 balandžio 17-tą atvykti į šešėlius, žiedais, paukštelių nulinguotomis šakutėmis išdailintą žavų kampeį su didele veranda, plačiai išsidėsčiusiu namu visai pa-

kalnėje, patioje kolibrių kaimynystėje jiems nuolat besiuiriant saldų nektarą.

Daneta Railienė paprašė manęs vadovauti pobūviui: gal atsisiras norinčių prisiminti velionį iš anų senų, gal ir visai nesenų laikų. Pakvietus kiekvienas ir kiekviens neatsisakė prabilti. Gaila, nebuvo įrašyta garso juoston, neišliko žodžių ir minčių vainiko, tik tiktai prabilti vardai, pavardės: Gražutė Sirutienė, Algimantas Žemaitaitis, Ema Dovydatienė, Edmundas Arbas, Alė Rota, Ignas Medziukas, Pranas Visvydas, Jonas Vidziūnas, Undinė Railaitė, Aldona Mackevičienė, Veronika Andrašiūnienė, Bernardas Brazdionis...

Pagerbimas nuoširdus, vaišės nuoširdžios. Bronys Raila knygoje *Kryžkelės*, išleistoje Lietuviškoje knygos klubo, Čikagoje 1989 m., skyrelyje vis kitaip negu buvo, rašo:

„Nei anksčiau, nei ypač laisvos Lietuvos mokytojam nereikėjo mokyklą 'artinti prie liaudies', nes ir jie, ir ta mokykla, ir pati liaudis buvo čia pat, kartu, organiškai suaugę, tų pačių siekimų ir vilčių kupini. Tik raudonieji okupantai vėliau mūsų mokyklon ir mokytojam užkrovė negandą — demonišką prievolę tyčiotis iš savo tautos laisvės valios, dėstyti suklastotą mūsų tau-



„Kai mano kūnas bus žolė, aš miegosiu savo brangiųjų lygumų krašte...“ Nuotr. Algio Jakšto.

MILOŠO ŽVILGSNIS Į MŪSŲ ŠIMTMETĮ

Algirdas Landsbergis

Atvertiame neseniai JAV išėjusia naujausia Česlovo Milošo knyga *The Roadside Dog* (Pakeles šuo). Jos išorė kukli, kaip ir pavadinimas, tekstai trumpučiai. Ne jau 90-metis poetas čia bus išlavęs savo raštų atliekas ir nuotrūpas? Netrukus įsitikiname, kad tas įspūdis klaidingas. Nors kai kurie tie minitekstai ir galėjo pasilikti užrašų knygelėje, daugelis jų — tuzinas eilėraščių, gyvenimo išpažinties fragmentai, mintys apie senatvę, filosofiniai apmąstymai, teologinės meditacijos, literatūrinės strėlės — atveria ištisus pasaulėlius.

Poeto dalia ir pati poezija autoriui kupina prieštaravimų. Poezijoje glūdi tiesos apie gyvenimą ir mirtį, kurių negalima rasti kitur. Tačiau poezija, kiekvienas menas, anot jo, yra įrodymas, kad „mes nesame sveiki... nors mums tai nelengva pripažinti“. Kas išlieka iš to viso kunkuliuojamo? „Pora eilučių enciklopedijoje“, atsako Milošas. Ir vis



Česlovas Milošas.

dėlto jis nenustoją rašęs.

Lenkų poezijos pasididžiavimas, JAV kritikų ir poetų vis dažniau linksnuojamas kaip didžiausias šiuolaikinis JAV poetas, Milošas prisiekia, kad moderniojoje poezijoje ir moderniajame pasaulyje jis nesijaučia visai kaip namuos. Įmestas į, jo žodžiais,

tarptautinę žuviene, staiga susivokia, kad jis sėdi savo provincijoje, savo mieste, savo gamtovaizdyje, ir „pradeda tai laiminti“.

Knygoje pakartotinai išnyra Lietuva: jos „ugnimi ir kalaviju“ paženkinta praeitis, Amerikos lietuvių poros atsidavimas savo gimtajai kalbai, poeto lietuviškoji vaikystė: „Aš buvau vaikas iš provincijų, kur medinėje bažnytelėje žmonės meldėsi Dievui žmogaus kūnu, o iš liepmedžio išskaptuoti saulė ir mėnulis buvo jo palyda“.

Milošas nėra būdingas modernus poetas ir dėl savo ypatingo demesio religijai. „Aš gyvenau ypatingais laikais, — rašo jis, — kai žmogaus vaizduotės turinys nepaprastai keitėsi, Dangus ir Pragaras pradingo, išaušo benamystės amžius“. Poetas klausia, kaip jis galėjo negalvoti apie tai ir stebisi, kad jo demesys tam buvo retenybė.

Tačiau autorius primena, kad religinis jo eilėraščių turinys nėra „tikinčiojo konstrukcija — jis išaugo iš mano abejonių, nerimo ir neviltes, jiems beieškant formos“. Šis religinis poetas neišsitenka katalikiškoje doktrinoje, jam artimos ir gnostikų ar manichejų idėjos. Ketvirtame šimtmetyje jis būtų buvęs apkalintasis eretikas, o keturiolik-tame būtų susidūręs su inkvizicija. Vienas mūsų „pažangiojo“ šimtmečio paradoksu yra, kad jo didiosios naikinios inkvizicijos, su kuriomis susidūrė ir Milošas, per daug trumpesnį laiką toli pralenkė „tamsiuosius amžius“.

Viena svarbiųjų Milošo knygų temų yra „apdairusis nihilizmo žavesys“ — moderniojo pasaulio ir poetų akistata su metafiziniu Niekio. Taip ši knyga susiliecia su autorių gyvenimus apibendrinančiais Al-

tos istoriją ir, kaip minėjau, carų ir kaizerio priešininkus apskelbti buvus jų rėmėjais, arba kovojusius dėl Nepriklausomybės išvadinti svetimų imperialistų talkininkais.

Tokios nesąmonės po nesąmonių pilamos ir jaunuolių moksleivių galvas ir širdis.

Tie patys apynasriai maunami ir literatūros mokslui.

Štai 1985 metais Elena Balytė parašė stambią monografiją apie *Tarybinę lietuvių poeziją Didžiojo Tėvynės karo metais*. Nesigilinant į smulkmenas, užtenka vien paties to veikalo pavadinimo, jo temos, rodanciai eterio kryptį, kas pilama į mūsų tautos galvoseną ir jauseną.

Toksa buvo Bronys Raila. Jam tarti prisiminimai skambėjo lietuviška gaida.

ŽVILGSNIS Į 1999-2000 METŲ METROPOLITAN OPEROS SEZONĄ

P. Palys

Su G.F. Handel operos *Giulio Cesare* pastatymu, balandžio 24 d. užbaigus Metropolitan („MET“) operos New Yorke 1998-1999 metų sezoną, dabar galima pažvelgti ir į ateinantį — 1999-2000 metų, kuris prasidės rugsėjo 27 d. dviem populiariomis operomis: P. Mascagni — *Cavalleria Rusticana* ir R. Leoncavallo — *Pagliacci*.

Ateinančiame sezone bus pastatytos 26 skirtingos operos ir visos R. Wagner — *Das Ring* (*Das Ring* prie abonentių bilietų nepriklauso. Norint ją pamatyti, bilietus reikės atskirai įsigyti. Jie bus žymiai brangesni). Tų operų tarpe — pasaulinė premjera, John Harbison opera *The Great Gatsby*, „MET“ operos premjera Franz Lehara — *The Merry Widow*, dvi naujai pastatytos operos: R. Wagner *Tristan und Isolde* ir Arigo Boito — *Mefistofele*. (Pastaroji opera paskutinį kartą „MET“ operos teatre buvo matoma 1926 m.)

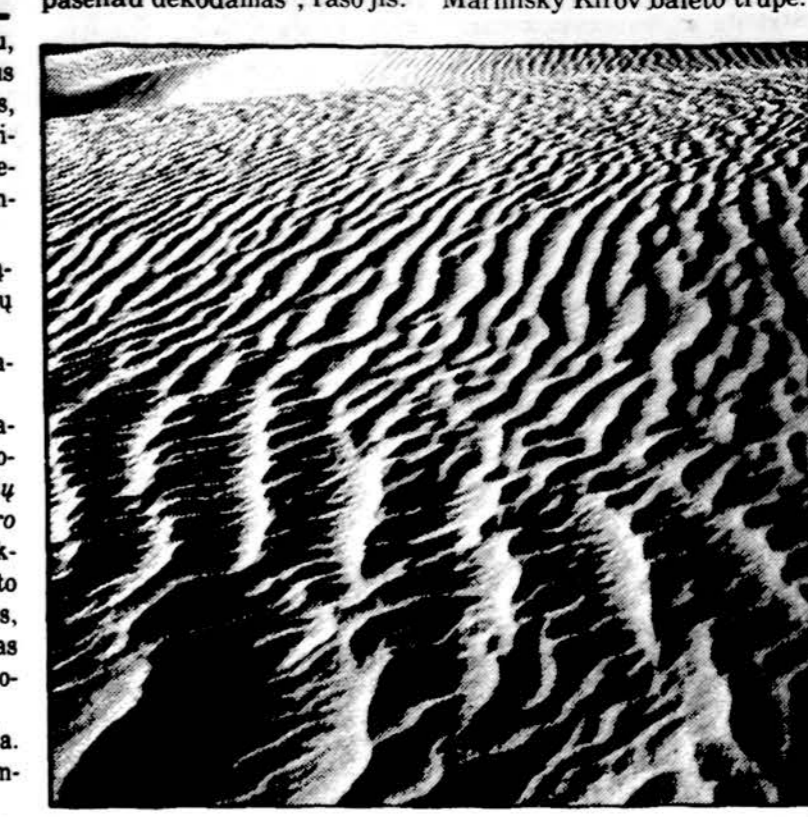
Iš viso tos 26 operos per ateinantį sezoną bus pakartotos 200 kartų. Daugiausia bus matomos: *Tosca* ir *Madame Butterfly* (po 13 kartų), *Le Nozze di Figaro* (12 k.), *Aida*, *La Boheme*, *La Traviata*, *Mefistofele* (11 k.). Tik du kartus bus matoma *Das Rheingold* ir po tris kartus — *Die Walkure*, *Giulio Cesare* ir *Moses und Aron*. Pastaroji komp. Arnold Schoenberg opera buvo sukurta pagal specialų užsakymą ir 1966 m. pastatyta „MET“ operai persikelus į Lincoln centrą, atidarant naujusius, dabartinius, „MET“ operos teatro rūmus.

32 kartus operoms diriguos

fonso Nykos-Niliūno „Dienoraščiais“ bei Jono Meko „Eilėraščiais“, ar Arvydo Šliogerio „Niekio Vardais“ — su Niekio liejimusi į lietuvių literatūrą.

Ar nihilizmas tikrai plinta kaip nesulaikoma epidemija? Gal Milošas tamsią ateities viziją dar maitina prieškarinio Lenkijoje klestėjusi (ir netolima ateitį išpranašavusi) „katastrofizmo“ srovė? Milošo fragmentiškos mintys, kaip ir kadais Pascalio „Pensees“, nėra visapusiška sistemiska studija, bet išsukiantys klausimai ir įtikinantys išvados. „Niekis“, filosofo žodžiais, „niekina“. Ir vis dėlto, kiekvienas čia paminėtųjų autorių metafizinį Niekį išgyvena skirtingai. Žvelgdamas tiesiai į Niekio tuščias akis, Milošas pareiškia, jog jį dar masina „nuostaba ir troškimas“. „Aš pasenau dekodamas“, rašo jis.

„MET“ operos teatras ir vasaros mėnesiais neliks tuščias. Ten su baletu spektakliais koncertuos „American Ballet“ ir iš Rusijos atvykusi Mariinsky Kirov baletų trupė.



Smėlio bangos...



Iš kairės: Algirdas Gustaitis, Bronys Raila, latvių rašytojas Anslavas Eglitis. Nuotr. Pr. Gasparonio

Pokalbis su laisvuju intelektualu iš Vilniaus

Su kulturologu iš Vilniaus Almantu Samalavičium galėjome susipažinti praėjusių rudenį vykusiame Santaros Šviesos suvažiavime. Čia jis skaitė pranešimą apie pokolonializmą lietuvių kultūroje. Be to, buvo surengtas išties įdomus ir kartu labai žaismingas pokalbis, kurio metu Almantas atsiskleidė kaip įvairiausiai kultūros reikiškiais besidomintis bei juose aktyviai dalyvaujantis žmogus. Šią žiemą Almantas vėl sugrįžo į Čikagą. Ši kartą — ne kaip konferencijos dalyvis, bet universiteto dėstytojas. Jis semestrą buvo Illinois universiteto Čikagoje PLB Lituanistikos katedros dėstytoju. Taigi kalbinu Almantą, ką tik pasibaigus egzaminų įkarščiui.



Almantas Samalavičius.

— Gegužės pabaigoje grįžti į Vilnių. Vilnius turi savo jaukų intelektualinį gyvenimą. Jame dalyvaujantys žmonės susitinka ne tik bibliotekose ar konferencijose, bet ir senamiestėse gatvelėse, šalia Vilniaus universiteto įsikūrusiose kavinaitėse. Kokį įspūdį paliko Čikagos intelektualinė erdvė?

— Pusmetis yra pernykęs trumpas laikas, kad galima būtų imtis placių apibendrinimų. Šiek tiek pažįstu Čikagos akademinį ir kultūrinį gyvenimą, jaučiu jo pulsą, bet lyginti neužsimociau. To gal net ir nereikia. Vilniaus, nepaisant visų intelektualinio gyvenimo ydų — ribotumo, uždaramo, kas retsykiais pavadinama provincializmu, arba netikusiu intelektualų mąstymo įpročių — pavydo, karjerizmo, pažūrų siaurumo ir pan., turi savo aurą. Galų gale jis yra Europos ir jos tradicijos dalis. Vilniaus universiteto alumnatas, kur kavos puodeliui ar vyno taurėi renkasi rašytojai, universiteto dėstytojai ir studentai, redakcijų darbuotojai, yra toji erdvė, kurios gali pavydėti bet kuris kitas miestas. Čia galima pajusti Europos pulsą. Ji svarstomos temos, ir pats po reikis būti kartu, bendrauti geros architektūros fone yra europietiškas reikiškumas. Čikagoje jokios analogiškos erdvės neaptikau. Tačiau lyginti skirtingas kultūras ir skirtingus bendravimo įpročius galgi netiktų. Pridursiu tik tie, kad šiltesniu oru Vilnius kelia vis daugiau panašumo su išpudingiausiomis Europos sostinėmis.

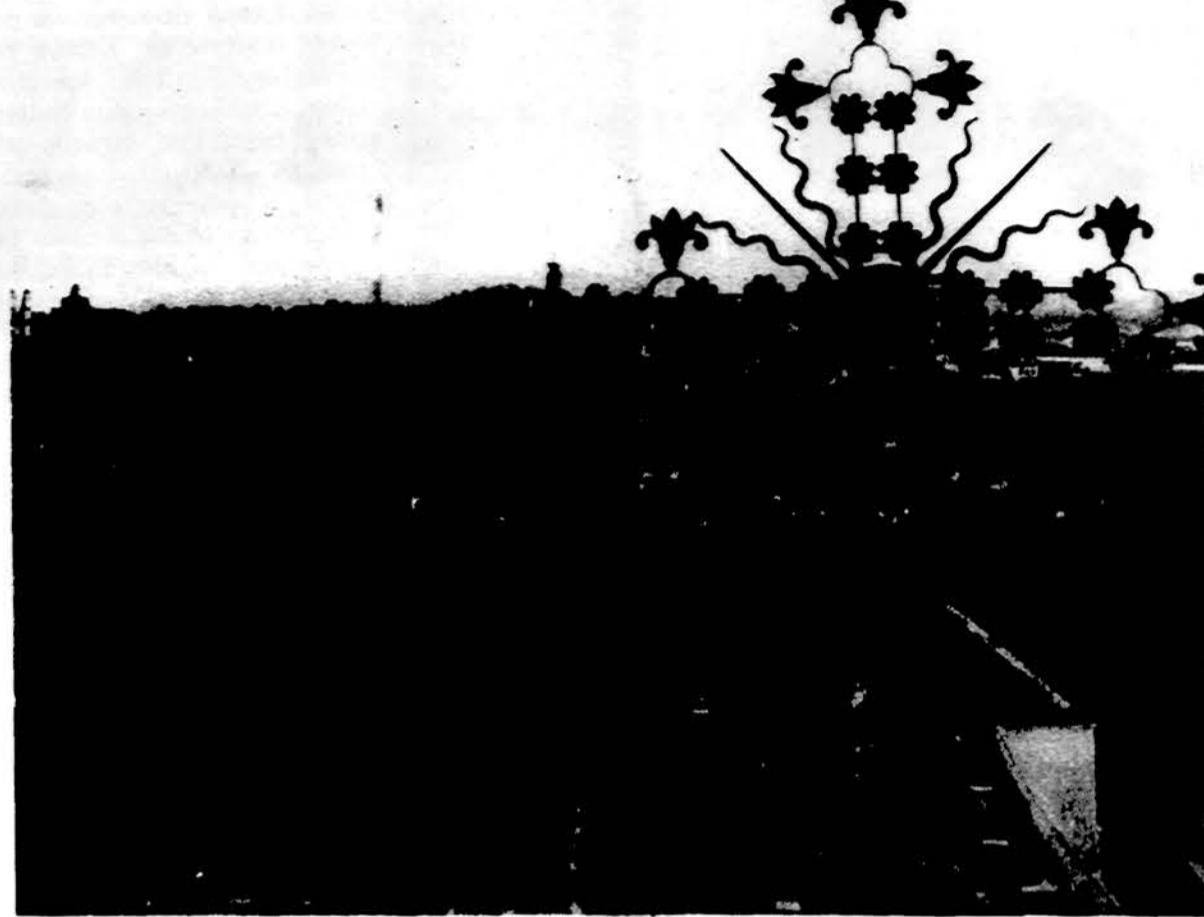
— Papasakok savo intelektualinę istoriją — apie jos pradžią ir Tavo tolesnę veiklą.

— Keista ir nelabai tipiška ta mano istorija. Kadai studijavau skulptūrą dailės mokykloje ir privaliai, veržiausi į

Dailės akademiją, o baigiau anglų kalbos studijas. Teko verstis ir žurnalistika, mokytojavimu, ir administraciniu darbu (Rašytojų sąjungoje). Dabar jau šeštus metus dėstau universitetuose. Pirmą kritikos straipsnį parašiau mokytojuodamas Vilniaus provincijoje nutūtais brežnevizmo laikais, kai atrodė, kad esu pasmerktas klampiam provincijos lūnui. Už tą pirmą straipsnį esu dėkingas ir skolingas savo tėvui — jis paskatino rašyti, o vėliau buvo tuo mokytoju, kokio neradau nė viename universitete. Dabar kartais pajaukau, kad esu paskutinis Lietuvos autodidaktas, nes savo akademinis ir intelektualinius akiračius atradau be formalių institucijų pagalbos. O rimčiau kalbant, literatūros kritika dėlningai persipynė su platesniais teoriniais interesais. Iki šiol man svarbiausia ugdymo institucija yra ne universitetas, bet biblioteka. Šiaip jau samoningai priešinuosi modernioje epochoje išsilaikusioms specializacijos mitui ir manau, jog kultūros ateitis priklauso ne uždaram specialistui, bet platesnių interesų žmogui, kad ir kaip tokias pastangos būtų stengiamasi palausti. Beje, daugelis Vakarų ir JAV autorių šiuo metu svarsto panašias problemas. Atrodo, imama suvokti, kad pasaulis ir žmogaus realybė yra integralesnė nei tos prototipos, kurias verčia specializacija, profesionalizacija ir ugdymo įstaigos.

— Kaip išvaizduoji dabartinę kultūros žmogų ir jo galimybes kurti įvairių, jam idomių klausimų derinių, o ne vien rūpintis siauru vieno dalyko supratimu?

— Galima tarti, kad šiandieninėje kultūroje agresyviai dominuoja švietimo epochos ir modernybės produktas — specialistas, virstantis uždaru specialistu, nebeišmanantis ir nebesuvokiantis nei pasaulio sandaros, nei kultūros erdvės. Žinoma, neįmanoma žinoti visko. Tačiau, jei istorikas nebesusisiekia su sociologu ar filosofu, literatas su architektu ar muziku, tai rodo, kad kultūra yra pasiekusi katastrofišką krizę. Tai galima pastebėti ir aukštojo mokslo struktūroje. Tai yra modernaus ir švietimo epochų ideologijos padariniai. Beje, pastaraisiais dešimtmečiais pasaulyje daugėja knygų, kuriose stengiamasi apmąstyti tokio katastrofiško proceso padarinius. Visa tai yra intelektualiniai signalai, jog per versią mąstymą reikia keisti. Esu tarpdisciplininio dialogo šalininkas ir ne tik manau, bet ir tikiu, kad, rimčiau pasistengus, galima išbrišti iš specializacijos ir profesionalizacijos sukurtos aklavietės. Humanitarika ir yra toji erdvė, kurioje turėtų susitelkti įvairios disciplinos, įvairūs požiūriai į pasaulį ir kultūrą. Tačiau tam reikia sąmoningo veikimo: įvairių humanitarikos sričių, universiteto disciplinų dialogo, pokyčių programose. Galų gale sociologams, politologams ir kitų specialybių atstovams reikėtų įveikti „mokslo“ mitą. Nei humanitarika, nei sociologija, nei politika nėra joks mokslas — tai tik pasakojimai. Kai šitas mitas subyrės, manau, kultūros samprata turės radikaliai pakeistis.



Vilniaus stogai

Džojos Barysaitės nuotrauka

— Tark keletą žodžių apie savo parašytas knygas.

— Prieš penketą metų parengiau būrelio žinomų Lietuvos autorių eseistikos rinktinę anglų kalba. Leidinys vadinosi *Lithuanian Shift*. Jame buvo rašoma apie mūsų politinio ir kultūrinio gyvenimo tikroves bei išsakytas autentiškas mastantį žmonių santykius su savo gyvenamu laiku ir pokolonializmo nuotaikomis. Pati mintis šovė į galvą, gurdijant kavą Vilniaus senamiestyje. Tuomet su bičiuliais ginčijomės, kodėl Lietuvai atgavus nepriklausomybę intelektualai tapo vangūs; kodėl patys nieko nepasakome užsieniečiui suprantama kalba. Kadangi daugelis panašių projektų taip ir pasibaigia užstale, užsispyrėme, kad knyga išsvytų dienos šviesą. Po metų ją išleidome gana kukliu, berods, 800 egz. tiražu, o šiandien savo lentynoje turiu tik kelis autorinius egzempliorius. Dabar to rinkinio atsiradimą prisimenu kaip smagią intelektualinę avantiūrą ir manau, kad tai buvo nepretenzingas ir labai savalaikis, tegu ir ganėtinai margas, tekstų rinkinys. Tačiau tikrais mano literatūrinis debiutas buvo *XX amžiaus vizionieriai* — eseistikos rinkinys apie tyzmesnes Vakarų intelektualines asmenybes bei jų idėjas. Samoningai pasirinkau neakademinei rašymo formą — rūpėjo, kad jaunesnės kartos žmogus, neturėjęs progos aprėpti mūsų amžiaus problemų ir intelektualinių akiračių, gautų impulsų tolimesniems interesams. Beje, kai knygos neliko nutylėtos. *Lithuanian Shift* buvo recenzuota užsienio periodikoje, danų valstybinis radijas parengė apie ją valandos programą, kuri buvo transliuota du kartus, o „vizionieriai“ sulaukė bene šešių recenzijų (šiuo metu Lietuvoje tai tikrai nemažai) ir premijos, kurią paskyrė Lietuvos kūrinių sąjungų draugija. Šiomet, gavus valstybės paramą, pagaliau išėjo monografija *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*, kurią parašėme kartu su tėvu. Tai pirmas monografinio pobūdžio darbas apie reikšmingiausią Baltijos regiono baroko paminklą.

— Kaip kilo idėja atkelti dėstyti į Illinois universitetą Čikagoje?

— Idėja kilo ne man, bet profesei Violetai Kelertienei, kurios maloni kvietimu ir dėsciau universitete. Spėju, kad šį pasirinkimą paskatino ir mūsų bendri akademiniai interesai — pokolonializmo studijos. Beje, Violetos dėka, prieš keletą metų susidomėjau šia sfera, knibindamas pokolonializmo problemas ir ieškodamas įdomesnių ir perspektyvesnių teorinės analizės versnių. Anuomet Vilniuje susipaikinau su keliomis profesores kolegėmis ir bičiuliais, taip pat rašantis šia tema. Buvo pats vidurvasaris, tad lietuvių intelektualai įskelbtą paskaitą nesusrinko. Tačiau tie keletas žmonių, kurie susidomėjo paskaitininku, vėliau keletą valandų įdomiai praleidome, diskutuodami neformaliaje aplinkoje. Man šie pasirėmę neatsakingai vertoja kūrybinę energiją? D. Saukos knyga lieka atvira, klausianti, abejojanti, bet drauge siūlo ir interpretacijos kodą. Pasitikėjimas būtini kaip paveldas ir tradicija yra tai, kas įmanoma teigti, ištraukiant „i begalinį tiesos ieškojimo dialogą“.

— Tark keletą žodžių apie savo parašytas knygas.

— Prieš penketą metų parengiau būrelio žinomų Lietuvos autorių eseistikos rinktinę anglų kalba. Leidinys vadinosi *Lithuanian Shift*. Jame buvo rašoma apie mūsų politinio ir kultūrinio gyvenimo tikroves bei išsakytas autentiškas mastantį žmonių santykius su savo gyvenamu laiku ir pokolonializmo nuotaikomis. Pati mintis šovė į galvą, gurdijant kavą Vilniaus senamiestyje. Tuomet su bičiuliais ginčijomės, kodėl Lietuvai atgavus nepriklausomybę intelektualai tapo vangūs; kodėl patys nieko nepasakome užsieniečiui suprantama kalba. Kadangi daugelis panašių projektų taip ir pasibaigia užstale, užsispyrėme, kad knyga išsvytų dienos šviesą. Po metų ją išleidome gana kukliu, berods, 800 egz. tiražu, o šiandien savo lentynoje turiu tik kelis autorinius egzempliorius. Dabar to rinkinio atsiradimą prisimenu kaip smagią intelektualinę avantiūrą ir manau, kad tai buvo nepretenzingas ir labai savalaikis, tegu ir ganėtinai margas, tekstų rinkinys. Tačiau tikrais mano literatūrinis debiutas buvo *XX amžiaus vizionieriai* — eseistikos rinkinys apie tyzmesnes Vakarų intelektualines asmenybes bei jų idėjas. Samoningai pasirinkau neakademinei rašymo formą — rūpėjo, kad jaunesnės kartos žmogus, neturėjęs progos aprėpti mūsų amžiaus problemų ir intelektualinių akiračių, gautų impulsų tolimesniems interesams. Beje, kai knygos neliko nutylėtos. *Lithuanian Shift* buvo recenzuota užsienio periodikoje, danų valstybinis radijas parengė apie ją valandos programą, kuri buvo transliuota du kartus, o „vizionieriai“ sulaukė bene šešių recenzijų (šiuo metu Lietuvoje tai tikrai nemažai) ir premijos, kurią paskyrė Lietuvos kūrinių sąjungų draugija. Šiomet, gavus valstybės paramą, pagaliau išėjo monografija *Vilniaus Šv. Petro ir Povilo bažnyčia*, kurią parašėme kartu su tėvu. Tai pirmas monografinio pobūdžio darbas apie reikšmingiausią Baltijos regiono baroko paminklą.

— Kaip kilo idėja atkelti dėstyti į Illinois universitetą Čikagoje?

— Idėja kilo ne man, bet profesei Violetai Kelertienei, kurios maloni kvietimu ir dėsciau universitete. Spėju, kad šį pasirinkimą paskatino ir mūsų bendri akademiniai interesai — pokolonializmo studijos. Beje, Violetos dėka, prieš keletą metų susidomėjau šia sfera, knibindamas pokolonializmo problemas ir ieškodamas įdomesnių ir perspektyvesnių teorinės analizės versnių. Anuomet Vilniuje susipaikinau su keliomis profesores kolegėmis ir bičiuliais, taip pat rašantis šia tema. Buvo pats vidurvasaris, tad lietuvių intelektualai įskelbtą paskaitą nesusrinko. Tačiau tie keletas žmonių, kurie susidomėjo paskaitininku, vėliau keletą valandų įdomiai praleidome, diskutuodami neformaliaje aplinkoje. Man šie pasirėmę neatsakingai vertoja kūrybinę energiją? D. Saukos knyga lieka atvira, klausianti, abejojanti, bet drauge siūlo ir interpretacijos kodą. Pasitikėjimas būtini kaip paveldas ir tradicija yra tai, kas įmanoma teigti, ištraukiant „i begalinį tiesos ieškojimo dialogą“.

ITEIKTOS PREMĖJOS

Atkelta iš 1 psl.

Knygoje aprėpiamas ištisas europinis poezijos žvaigždynas, jungiantis praeities bei dabarties lietuvių poetus. Ponoramiška poetinės minties rekonstrukcija sumanyta kaip iššūkis dabartiai, ji parašyta vardan akistatos su dabartimi, pasirėmus ne įspūdžiu, nuotaika, bendra nuovoka, o stovint ant žinojimo ir supratimo pamato. Ji — apie vieną kultūros tarpsnį, kuris jau pasibaigęs; 20 amžiaus VII dešimtmėtis yra apčiuopiama pabaigos riba. O kas dabar? Ar įmanoma kalbėti apie vertybes, kuriomis gyveno Fausto amžius — laike, kuris neigia prasmę, neiginį iškelia kaip pamatinį principą ir juo pasirėmęs neatsakingai vertoja kūrybinę energiją? D. Saukos knyga lieka atvira, klausianti, abejojanti, bet drauge siūlo ir interpretacijos kodą. Pasitikėjimas būtini kaip paveldas ir tradicija yra tai, kas įmanoma teigti, ištraukiant „i begalinį tiesos ieškojimo dialogą“.

Marcelijus Martinaitis yra išleides dvylika poezijos rinkinių, dvi dideles rinkines, trejetą eseisūkos knygų. Jau nuo rinkinio *Debesų lieptais* (1966) ir *Saulės grąža* (1969) jo žodžiai tapo reikšmingais ženkais. Tokių buvo ir knygoje *Akių tamsos, širdies šviesos* (1974) ir *Kukučio baladėse* (pirmas leidimas 1977, antras — 1986), *Tie patys žodžiai* (1980), *Toli nuo rugių* (1982), *Gailė raso* (1989).

Nacionalinė premija jam suteikta už beveik visą ligšiolinę kūrybą, sutilpusią rinktinėje *Sugrįžimas* (išleista leidyklos „Tyto alba“) ir naujų eilėraščių rinkinį *Atrakinta* (Rašytojų sąjungos leidykla, 1996). Galima būtų prisiminti čia dedamų *Atminčių* naują versiją, papildytą 34 eilėrašciais, taip pat eseistikos rinkinį *Prilenktas prie savo gyvenimo* (pokalbiai su Viktorija Daujotyte, „Vyturio“ leidykla, 1998).

Kai jaunimas spaudoje kartais bando sukurti įspūdį, neva poezija prasidedanti tik dabar, tenka prisiminti, kas jau sukurtas ir egzistuoja tautos atminty, kaip neištrinama poetinė savastis. Ji galėtų prasidėti ir nuo raiškios metaforos, dainuojamos ir girdimos trečdali amžiaus „Tu numezgk man, mama, kelią“. Arba tai,

kad jau prieš gerą ketvirtį amžiaus M. Martinaitis tiesiai ir gyvenimui liudyti pasiekviete į eilėraščių naivuolius, kalbančius išmintį, kad sykiu su kitais tvirtintų laisvą erdvę ir laikų kaitą, kad jis ištarė „tu mano žemdirbė dvasia“. Savo eilėrašciais ir kitų kūrybos interpretacijomis jis ryžosi tvirtinti, kad poetiškas kalbėjimas yra vertybė. Nėra būtinybės mokyti, spręsti, nurodinti ar adoruoti. Užtenka paklausti M. Martinaitio skaitymo, kad suvoktum, jog poezija yra ir melodija, ir sąšaukos intonavimas, žodžių skiemeny, sakrališka tartis, vidinė tiesa ir nuoseklus tešėjimas.

Glausdamas lyrinio eilėrašcio ir baladės patirtį, prisimindamas verkavimus ir raudas, M. Martinaitis išgrynino lyrikos kalbą. Metaforų konkretumas ir žodžio skalsas jo posmus daro iškalbius, bylojančius apie laiką, likimą.

Jo eilėraštis moka zvelgti į pasaulį vaiko akimis, gerbia, globoja ir guodžia. Pabrėžtina sodiečio ir inteligento laikyosenos samplaika, primenantį Daukanto, Vaizganto lietuviškas vizijas.

Algimantas Kunčius — retos precizijos ir svarumo fotografijos meistras. Jo lakštuose drauge su daiktų šviesa, sniego baltumu, mūro ir asfalto grubumu, mažyčiai kaimo nostalgijos lopinėliai — miestiečių šiurkščiomis lentelėmis aptvertais daržais, pilku debusi virš priemiesčio kalvų ir klonių nuskaidrinama žiūrovo atmintis, ir mes išgyvename tai, kas kadaise patirta, regėta ar intuityviai pajauta. *Reminescencijų* cikle, A. Kunčius vienoda meile fotografuoja lietuvišką kaimą ir naujamiestinius gargasus, miesto disharmonijoje pastebėjus destrukcijos pradžią, pradžios ir pabaigos tapatumą. Paprastumas — jo darbų dvasingumo ženklas, jų harmonija ir susiklausymas. „Šviesa fotografijoje — tai jos siela,“ — deklaruoja autorius.

Sekmadienų ciklas, pradėtas dar 1968-aisiais — nebūtinai grimstančio Lietuvos kaimo apmąstymai. Jų dramatišmo paslaptis — psichologinių būsenų fikšazas, siuzetinė įtampa, pasakojimas, kuriuo aprėpiamas ir dangus, ir tolu, ir menkiausias akmenėlis po kojomis. Kitas A. Kunčiaus kūrybos aspektas — portretai, kuriuos kritika vadina „veido peizažais“. Kultūros žmonių portretų serijoje vyruoja atvirumas; čia neramie išpūsto ir perdėto sureikšminimo. Fotografas ieško kontakto, tiria aplinką, natūralius įpročius, manieras. Žmonių fotografavimas jam asmeniškias, nepakartojamas, kraują kaitinantis aktas. Pacioje naujausioje *Tolių vaizdų* serijoje A. Kunčius kuria sudvasintą, tik Lietuvai būdingo peizažo viziją. Fotomenininko ir kritiko Stanislovo Žvirgždo žodžiais, tai čiu rinkinį *Atrakinta* (Rašytojų sąjungos leidykla, 1996). Galima būtų prisiminti čia dedamų *Atminčių* naują versiją, papildytą 34 eilėrašciais, taip pat eseistikos rinkinį *Prilenktas prie savo gyvenimo* (pokalbiai su Viktorija Daujotyte, „Vyturio“ leidykla, 1998).

Kai jaunimas spaudoje kartais bando sukurti įspūdį, neva poezija prasidedanti tik dabar, tenka prisiminti, kas jau sukurtas ir egzistuoja tautos atminty, kaip neištrinama poetinė savastis. Ji galėtų prasidėti ir nuo raiškios metaforos, dainuojamos ir girdimos trečdali amžiaus „Tu numezgk man, mama, kelią“. Arba tai,

ryba visais atžvilgiais novatoriška, atskleidusi naujų paieškų kryptį, davusi impulsų jaunesniajai dailininkų kartai. JAV surengtoje parodoje *Slapti malonumai — lietuviška versija*, kuri vyko kartu su JAV Nacionalinės keramikos tarybos surengta konferencija, menotyrininkas Tony Merino taip apibūdino Aldonos Jonuškaitės kūrybą: „Sudsidaro įspūdis, kad menininkė siekė iki maksimumo išnaudoti žmogiskąsias pasamoniškas galias tam, kad sukurtų visas tas pribloškiančias humanoidines figūras. Darbas demonstruoja keistą, nepaaiškinamą žmogaus minties ypatybę — mūsų žavėjimąsi grotesku. Figūros deformuotos, iškreiptos. Jos tik iš tolo primena žmogaus formas, o vis dėlto hipnotizuojamai veikia žiūrovus.“

Lietuvių menotyrininkai yra išvardiję bent dešimt charakteristikų, kurios išskiria A. Jonuškaitę iš daugelio. Jos kūryba ir asmuo siejama: — su intensyviomis ir vaisingomis naujų motyvų bei technologijų paieškomis; — su mišrios technikos — keraminės mozaikos įvalda; — su mūsų taikomosios dailės orientavimu į laisvesnį raiškios būdą, peržengiant tariamas keramikos ribas; — su conceptualiosios keramikos atsiradimu ir plėtra; — su organiškumu ir improvizacija, minties laisvumu, atlikimo tobulumu.

— su mišrios technikos — keraminės mozaikos įvalda; — su mūsų taikomosios dailės orientavimu į laisvesnį raiškios būdą, peržengiant tariamas keramikos ribas; — su conceptualiosios keramikos atsiradimu ir plėtra; — su organiškumu ir improvizacija, minties laisvumu, atlikimo tobulumu.

— su mišrios technikos — keraminės mozaikos įvalda; — su mūsų taikomosios dailės orientavimu į laisvesnį raiškios būdą, peržengiant tariamas keramikos ribas; — su conceptualiosios keramikos atsiradimu ir plėtra; — su organiškumu ir improvizacija, minties laisvumu, atlikimo tobulumu.

— su mišrios technikos — keraminės mozaikos įvalda; — su mūsų taikomosios dailės orientavimu į laisvesnį raiškios būdą, peržengiant tariamas keramikos ribas; — su conceptualiosios keramikos atsiradimu ir plėtra; — su organiškumu ir improvizacija, minties laisvumu, atlikimo tobulumu.

— su mišrios technikos — keraminės mozaikos įvalda; — su mūsų taikomosios dailės orientavimu į laisvesnį raiškios būdą, peržengiant tariamas keramikos ribas; — su conceptualiosios keramikos atsiradimu ir plėtra; — su organiškumu ir improvizacija, minties laisvumu, atlikimo tobulumu.

Leidiniai

ELEKTRONINĖ KNYGA LIETUVOJE

Remigijus Misiūnas

Viskas keičiasi. Kazkada knyga rašydavo ranka, vėliau, J. Gutenbergo išradimo deka, ji paplito visame pasaulyje. Dabar, padedant sparčiai besivystančioms technologijoms, knyga pasitinka naują tūkstantmetį, įgijus dar vieną — elektroninę — formą.

Lietuvoje elektroninė leidyba žengia pirmuosius žingsnius. Pirmasis lietuviškas CD-ROM-as pasirodė 1996 m. ir talpino Seimo 1992-1996 m. veiklą atspindinčius dokumentus. Šiuo metu lietuviškų elektroninių knygų skaičius artėja prie dešimties. Mazdaug pusę jų sudaro trumpa, tik informacinę vertę turintys telefonų ir Lietuvos žmonių katalogai.

Didesnio dėmesio nusipelnė kiti Lietuvos istorines ir kultūrinės vertybes atspindintys CD-ROM-ai. Vienas tokių yra *Vilniaus universiteto bibliotekos istoriniai rinkiniai*, kuri parengė ir išleido bibliotekos darbuotojai. Jų idėja parėmė biblioteką aplankęs UNESCO generalinis sekretorius. Jo deka CD-ROM-as buvo įtrauktas į UNESCO rengiamą projektą „Pasaulio atmintis“, kurio tikslas — įvairių tautų kultūrinio paveldo išsaugojimas. Į diską pateko patys vertingiausi bibliotekos muziejuje bei jos Rankraščių, Retų spaudinių, Grafikos ir Kartografijos skyriuose saugomi dokumentai. Tarp jų yra Žygimanto Augusto, Adomo Mikėvičiaus autografai, Napoleono Bonaparte ir Voltero laišakai, Daukšos katekizmas.

UNESCO parėmė dar vieno CD-ROM-o — *Lietuvių kalbos tarmių žemėlapis* — rengimą. Jo leidėjai — Lietuvių kalbos bei Matematikos ir informatikos institutai.

Pastarasis — Matematikos ir informatikos institutas — išleido ir kitą CD-ROM-ą — *Lietuviškos knygos metai*, kuriame tekstais, vaizdais ir garso įrašais atsispindi M. Mažvydo Katekizmo 450 sukakties minėjimo įvykiai Lietuvoje ir pasaulyje lietuvių, anglų bei vokiečių kalbomis.

Seniausiai Lietuvos istorijai skirtas CD-ROM-as *Žvilgsnis į „Aukso amžių“*. Jame esančiame straipsnyje aptariami senųjų baltų visuomenės modeliai, visuomenės rekonstrukcijos metodai, plačiai pristatomas Dauglaukio kapinynas Tauragės rajone. Be to, diske gausu grafikų, iliustracijų, schemų, video ir animacinės medžiagos. Leidinį parengė doc. Eugenijaus Jovaišos vadovaujama Vilniaus Pedagoginio universiteto istorikų grupė, išleido Elektroninės leidybos namai.

Beje, ši leidykla parengė dar vieną CD-ROM-ą, kur surinko informaciją apie energetiką, daugiausia dėmesio skiriant branduolinei ir Ignalinos atominę elektrinei. Ji pateikta taip, kad suprastų ir nespecialistas. Kiekvienas, peržiūrėjęs CD-ROM-ą, gali įsitikinti, jog Ignalinos atominę elektrinę nėra tokia pavojinga, kaip apie ją manoma. Programa sukurta lietuvių, anglų ir švedų (pastarieji finansavo leidinio rengimą) kalba.

Ko gero, viena didžiausių lietuviškų CD-ROM-ų leidėjų būdų — jų platinimas. Kompaktiniai diskai išleisti nedeliu tiražu (tiesa, vienas elektroninės leidybos privalumų yra galimybė lengvai pakartoti tiražą) ir jų kaina Lietuvos pirkėjui gana sunkiai įkandama: nuo 50 iki 100 litų. Matyt, norėdami padaryti savo leidinius lengviau pasiekiamus, leidėjai parengė daugelio iš jų „Internetines“ versijas. Beje, neretai leidėjai Lietuvoje, turėdami CD-ROM-o idėją, pradeda nuo „Interneto“ puslapio, o vėliau jo pagrindu atsiranda CD-ROM-as. Šiuo metu „Internetė“ galima rasti ne vieną tokį puslapį, tačiau, ar visi jie bus išleisti ir tirizuoti, priklausys nuo to, ar jų leidėjams pasiseks gauti pinigų. Pavyzdžiui, Matematikos ir informatikos institutas iki šiol negali tirizuoti dviejų išleistų CD-ROM-ų: jau minėto *Lietuvių kalbos tarmių žodyno* ir *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos*.

Tačiau nei šie, nei kiti sunkumai neatbrido elektroninės leidybos entuziastų bei jų palaikanciu. UNESCO Nacionalinės Lietuvos komisijos pirmininkė Leonarda Kuzmickienė pažadėjo, kad UNESCO pasirengusi paremii istoriko Alfredo Bumlausko iniciatyvą — išleisti CD-ROM-ą, kur būtų sutelkti po pasaulį pasklidę Lietuvos istoriniai dokumentai. Vilniaus universiteto rektorius Rolandas Pavilionis svajojia apie universiteto istorijai skirtą CD-ROM-ą. Naujas elektronines knygas rengia Matematikos ir informatikos institutas, Elektroninės leidybos namai, kiti leidėjai. Apie elektroninę leidybą galvoja ir iki šiol tradicine leidyba užsiimančios Lietuvos leidyklos.

Elektroninės leidybos atsiradimas išaukė pasaulyje dar vieną tradicinės knygos eros pabaigos pranašystų bangą. Tačiau gandai apie spausdintos knygos mirtį dar kartą pasirodė esą kiek ankstyvi, o elektroninė knyga netapo jos žudike.

Tas pat pasakytina ir apie Lietuvą. Ir čia elektroninė knyga jau turi savo nišą, o ateityje jos vartojimo niša plešiasi, sykiu padidindama keitimosi informacija galimybes.

LIETUVOS KRYŽIAI IŠ BALIO BURAO LOBYNO

Atidengtas dar vienas žymaus kraštotyrininko Balio Buračo (1897-1972) palikto lobyno klotas. Seimo leidykla „Valstybės žinios“ išleido akademiko Antano Buračo ir kraštotyrininko Antano Stravinsko sudarytą albumą *Kryždirbystė Lietuvoje*, kuriame pateikta daugiau kaip tūkstantis fotografijų iš ilgus metus kaupto Balio Buračo fotoarchyvo. Gegužės 7 d., minint Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dieną, šis albumas buvo pristatomas visuomenei Lietuvos Mokslų akademijos Mažajoje saleje.

Nuo pat jaunystės B. Bura-



Koplytstulpis Pelaičių kaime (Rietavas) 1929 m.

Nuotr. Balio Buračo

čas domėjosi mūsų tautos kultūros vertybėmis, liaudies kūryba. Yra užrašęs tūkstantčius dainų, surinkęs liaudies meno pavyzdžių, paskelbęs šiais klausimais daug straipsnių įvairiuose periodikos leidiniuose. Tačiau vertingiausia jo kūrybinio palikimo dalis, specialistų nuomone, yra fotografijų archyvas. B. Buračas pripažintas vienu etnografinės fotografijos pradininkų.

Dirbdamas įvairių prieškarinio nepriklausomos Lietuvos periodinių leidinių redakcijose, savo straipsnius apie kryždirbystę, apie žymiausias Žemaitijos bei kitų vietų dievdirbius B. Buračas iliustruodavo unikaliomis autorinėmis nuotraukomis. Albumo *Kryždirbystė Lietuvoje* sudarytojai taip pat stengėsi išsaugoti šį principą. Albume pateikiamos ne tik kryžių fotografijos, bet ir periodikoje spausdinti B. Buračo straipsniai, taip pat autentiški, dar niekur neskelbti jo tekstai šia tematika. Buvo siekiama sudaryti kuo vientisesnį Lietuvos dievdirbystės ir kryždirbystės vaizdą. Albume išspausdinta ir B. Buračo biografija. (Elta)

METMENŲ 76-ASIS

Net jeigu ir daug esate skaitę apie rašytoją Vinčą Krėvę, A. Zalatoriaus studija apie Rytus V. Krėvės gyvenimą ir kūryboje suteiks jums daug įdomių žinių bei pasitebejimų. Ši studija spausdinama 76-ajame *Metmenų* numeryje. Kritikas apžvelgia V. Krėvės Baku periodą, išryškindamas rašytojo visuomeninę-politinę veiklą, kūrybinius užmojus ir domėjimąsi įvairiomis religijomis. *Metmenys* taip pat publikuoja Aldonos Veščionaitės, Lidijos Šimkutės ir Patricijos Šmit poeziją. Rima Praspaliauskienė nagrinėja Vakarų Europos istoriografijoje gana naują temą — „Plešikų gaujos Lietuvoje XIX a. pirmojoje pusėje“. Pasak autorės, nusikalčiai, kaip ir kitos visuomenės grupės domina teisininkus, kriminologus, psichologus ir istorikus. Lietuvos draugas, baltistas Pietro U. Dini 45-ajame „Santaros šviesos“ suvažiavime skaitė pranešimą „Ketveriopos kalbos samprata ir renesanso

baltų kalbotyros istoriografijos kontekstas“. Pranešimas dabar spausdinamas *Metmenyse*. P. U. Dini ištyrė, jog baltų kalbų kilmės sampratos buvo tokios: slaviškoji, romėniškoji, „puslotyniškoji“, ilyriškoji ir „ketveriopos kalbos“. *Metmenys* taip pat publikuoja kritiko Almanto Samalavičiaus studiją „Postkolonializmas ir postkomunistinės Lietuvos kultūra“, kurioje teigiama, kad Lietuvos postkomunistinėje kultūroje tebeveikia mitologizuotas mąstymas, ne tiek tyrinėjantis ir aiškinantis intelektualinės veiklos ipročius, kiek idealizuojantis tautinę ideologiją arba pateisnantis sovietinio režimo palankią intelektualinių sluoksnių laikyseną. Artūras Treškina *Metmenų* žurnale nagrinėja lietuvių literatūros mokslo bei kritikos senų ir naujų tyrinėjimų pozicijas, akademiškumą bei kasdienybę. Jurgis Gimbutas aprašo knygą apie Kudirkos Naumiestį.

DIDŽIAUSIA LIETUVOS BIBLIOTEKA MINI JUBILIEJU

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka pažymi įkūrimo 80-metį. Gegužės 19 d. bibliotekoje vyko jubiliejiniai renginiai.

Buvo pasveikinti ir apdovanojami bibliotekos darbuotojai žmonės, atidaryta bibliotekos raida, dabartį ir perspektyvas iliustruojanti jubiliejinė paroda. Mokslinėje konferencijoje apžvelgta bibliotekos 80-ties metų veikla, aktualūs kaimyninių valstybių bibliotekų veiklos bruožai. Dalyvavo Lietuvos kultūros ir mokslo veikėjai, bibliotekininkai, užsienio valstybių bibliotekų atstovai. Ši konferencija derinama su tradiciniais dešimtiesiais „Mažvydo skaitymais“.

Valstybinės bibliotekos sukurimo idėja formavosi jau XIX amžiuje. 1919 m. sausį Kaune, prie Švietimo ministerijos pradžios mokslo departamento, įsikūrė biblioteka. Tų pačių metų vasarą Švietimo ministerijos biblioteka pavadinama Lietuvos centriniu knygynu. 1919 m. gruodžio 20 d. ministro pirmininko ir švietimo ministro „Isakyme apie centralinį valstybės kny-

PIRMAS 1999 METŲ „NAUJOJO ŽIDINIO / AIDŲ“ NUMERIS

Pirmas šių metų *Naujojo židinio/Aidų* numeris vėl pasiekė skaitytojus. Laiške redaktoriui Blufon kolegijos (Ohio) profesorius Jim Satterwhite rašo, kad Izraelio pastangos sukurti saugumą atėmė iš palestiniečių praktiškai visas teises. Ir juos labai pažemino. „Mes dažnai nepastebime, kad Izraelio politika palestiniečių atžvilgiu — sistematingas smurtas — labai panaši į apartheidoid sistemą Pietų Afrikoje“.

Prezidentą Valdą Adamkų kalbina: Vytautas Ališauskas, Julius Sasnauskas ir Rūta Tumėnaitė. Iš pasikalbėjimo paaiškėja, kad iševijoje jis turėjęs gyventi dvigubą gyvenimą. Prezidentas aiškina apie „Santaros-Sviesos“ organizacijos reikšmę Lietuvai, santykius su masonija ir ryšius su religija. „Jeigu aš būčiau zinojęs, kas mane laukia čia, šiandien prie mikrofono nekaltėtumėte su prezidentu“.

Česlovas Kavaliauskas duoda įvadą į *Šventąjį Raštą*. Tai 9 puslapių ilgumo studija. Paulius Subačius nagrinėja Lietuvos Katalikų Bažnyčios 1998 m. pasirošimus 2000 metų krikščionybės jubiliejui.

Jurga Brazaitytė pateikia 1998 metų Lietuvos politinę apžvalgą, ypač pastangas įstoti į Europos Sąjungą, privatizavimo problemas. Hipokrizijų metuose — 1998 metų pasaulio politikos apžvalgą parengė Egidijus Vareikis. Čia jis aiškina NATO ir Europos Sąjungos veiksmus.

Vienas įdomių straipsnių —

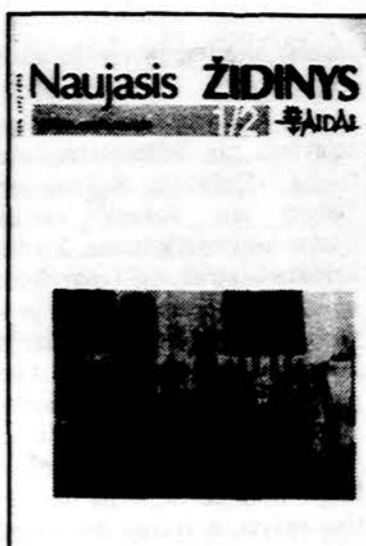
gryną“ juridiškai reglamentuotos šio knygyno, kaip Lietuvos centrinės bibliotekos, pagrindinės funkcijos.

Per praėjusius aštuonis dešimtmečius biblioteka kaupė lietuviškų spaudinius, plėtė bibliotekų tinklą. 1963 m. iš Kauno ji buvo perkelta į specialiai pastatytus rūmus Vilniuje.

1988 m. bibliotekai suteiktas pirmosios lietuviškos knygos autoriaus Martyno Mažvydo vardas, 1989 m. — Valstybinės bibliotekos statusas. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1991 m. biblioteka emė vykdyti parlamentinės bibliotekos funkcijas, o nuo 1992 m. — ir Nacionalinio bibliografijos centro funkcijas. (Elta)

• **Lithuanian Heritage.** 1999 m. kovas-balandis. Vyriausias redaktorius ir leidėjas — Val Ramonis; administratorė Aldona Remeika. Redakcijos adresas: Baltech Publishing, P.O. Box 225, Lemont, IL 60439-0225. Išėina šešis kartus metuose.

Tai labai puošnus, tiesiog reprezentacinis žurnalas, ku-



Aldo Giordano (Europos Vyskų konferencijos tarybos sekretorius) „Krikščionybė ir Europa“. Čia jis, tarp kitų tvirtinimų, vardina Europos nukrikščionėjimo priežastis. Religijos apžvalgos skyriuje aprašomos religinės studijos Vilniaus universitete bei negalavimai ir papiktinimai rusų stačiatikių bažnyčioje. Yra taip pat kultūros ir visuomenės skyriai.

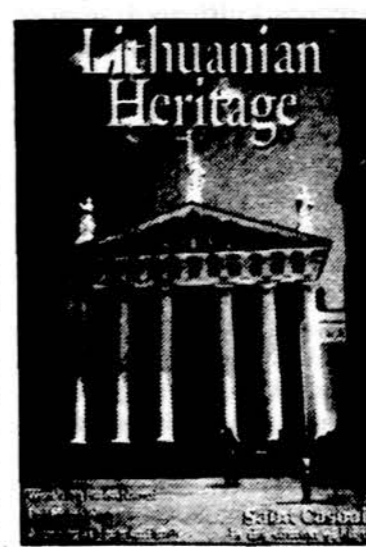
Knygų ir žurnalų skiltyje šį kartą recenzuojamos dvi sveiktauciu autorių knygos: J. Talonen *Church under the Pressure of Stalin* ir M. I. Rupnik *Nesudegančio erkšėtyno liepsnoje*. Dvasinio gyvenimo pradžienys.

Greitai knygynuose pasirodys „Aidų“ leidyklos knyga *Zydų istorija*.

Naujas židinis / Aidai, Nr. 1-2, 1999 m. sausis-vasaris. Leidžia „Aidų“ leidykla, Universiteto g. 4, 2001 Vilnius.

Prenumeratos kaina JAV — 44 dol.

Henrikas Kudreikis



rio lietuviška medžiaga spausdinama anglų kalba (vertimai puikūs). Šio numerio viršelyje puošia spalvota Vilniaus katedros fasado nuotrauka. Pagrindiniu straipsniu pristatomas šventasis Lietuvos karalaitis Kazimieras ir tuo patiu — Kaziuko mugė. Vertas dėmesio straipsnis apie šandienines lietuvių kalbos problemas ir pavojus, yra sporto naujienų (apie senovinį lietuvišką sportą „ritinį“), Lietuvos istorijos nuotrų ir daug kitos įdomios medžiagos. Žurnalas gausiai iliustruotas.



80 metų sukaktį pažyminti Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo bibliotekos pastatas.

Nuotr. Eltos

• **Jurgis Gimbutas.** *Lietuvos kaimo trobesių puošmenys*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 1999 m. Redaktorė Birutė Juodienė, viršelio dail. Edvardas Vocelka. Knyga 257 pel., iliustruota — 111 nuotraukų ir apie 700 piešinių. Tiražas 1,000 egz. Užsakymo Nr. 96. Leidyklos adresas: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas, L. Asanavičičių g. 23, LT — 2050 Vilnius.

Turinys taip suskirstytas: Stogo skydai, Vėjalentės ir karnizai, Lėkiai, Kolonos, Tvoresės, Sienų puošmenys, Langai, Durys, Varteliai ir šuliniai, Kai kas apie polichromiją, Užsklanda, Ornamentų žodynėlis, Literatūra, Santrumpos. Be to, dar yra įvadas ir pratarmė.

Knygoje išsamiai aptariami visų Lietuvos etnografinių sričių kaimo trobesių išorės puošmenys, palyginami ir su gretimų valstybių architektūros dekoru. Tekstas gausiai iliustruojamas, yra ornamentų žodynėlis. Knyga skiriama visiems, kas tik domisi senąja architektūra, tautodaile.

APDĖTUS LEIDINYS

Vis daugiau ir daugiau išleidžiama kraštotyros leidinių. Dažniausiai tai plačios mokslinės, populiarios studijos, kuriose rašoma apie istoriją ir gamtą, kalbą ir tautosaką, etnografiją ir archeologiją, papročius ir apeigas. Autoriai — mokslininkai, kraštotyrininkai, to krašto žmonės.

Neseniai „Versmė“ išleido monografiją *Obeliviai. Kriaunos*. Tai 864 psl., gausiai iliustruota knyga (tiražas 2,500 egz.) Šis leidinys yra trečioji (po *Žagarės ir Platelių*) „Versmės“ leidyklos „Lietuvos vaizdų“ serijos knyga, ji skiriama Lietuvos vardo tūkstantmečiui ir Obelių 480 metų jubiliejui. Anotacijoje skaitome: „Remiantis žmonių atsiminimais, liudijimais bei rašytiniais šaltiniais gausiai iliustruotoje monografijoje aprašoma Obelių ir Kriaunų apylinkių kraštovaizdžio raida, apibūdinama šio krašto istorija nuo seniausių laikų iki Antrojo pasaulinio karo, rašoma apie partizaninį judėjimą pokario metais, spausdinama atsiminimų apie prof. M. Remerį, aprašomos tradicinės žiemos žirgų lenktynės ant Sartų ežero ir kt.“ Dėmesį patraukia K. Misiaus, J. Trinko, A. Dručkaus, K. Driškiaus, rašytojos V. Juknaitės, A. Raugienės, V. Maciekaus, velionio kalbininko K. Eigmino, E. Vyčino straipsniai ir pasakojimai. Lietuvos liaudies kultūros centro darbuotoja Birutė Imbrasienė aprašo savo gimtinės krikštynų ir laido tuvių papročius, jos kolega Liudvikas Giedraitis straipsnyje „Po rugpjūčio žvaigždėm“ — mamos gimtinę.